

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик початкової освіти

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ФОРМУВАННЯ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ
ЗАСОБАМИ УКРАЇНОЗНАВЧИХ КУРСІВ»**

Виконала: студентка II курсу
групи РО1–М19
спеціальності 013 Початкова освіта
Федорів Ірина Володимирівна

Керівник: **Московчук Л.М.**,
кандидат педагогічних наук,
старший викладач

Рецензент: **Газіна І.О.**,
кандидат педагогічних наук,
доцент

Кам'янець-Подільський – 2020 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ НА ЗАНЯТТЯХ КУРСІВ УКРАЇНОЗНАВСТВА	
1.1 Формування етнокультурної компетентності здобувачів початкової освіти як наукова проблема.....	10
1.2 Українознавчі курси як засіб формування етнокультурної компетентності: характеристика та порівняльний аналіз.....	19
1.3 Психолого-педагогічні засади формування етнокультурної компетентності у дітей молодшого шкільного віку.....	33
РОЗДІЛ 2. ВИЗНАЧЕННЯ СУКУПНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ ТА ЇХ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА	
2.1. Педагогічні умови формування етнокультурної компетентності здобувачів початкової освіти на заняттях українознавчих курсів.....	42
2.2 Критерії оцінки та показники рівнів сформованості етнокультурної компетентності здобувачів початкової освіти. Стан досліджуваної проблеми у практиці роботи закладу початкової освіти.....	55
2.3 Реалізація педагогічних умов формування етнокультурної компетентності здобувачів початкової освіти засобами українознавчих курсів.....	81
2.4 Аналіз результатів експериментальної роботи.....	89
ВИСНОВКИ	99
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	102
ДОДАТКИ	110
Додаток А Всеукраїнська українознавча гра «Соняшник».....	110
Додаток Б Всеукраїнський українознавчий конкурс «Патріот».....	113
Додаток В Анкета для вчителів.....	115
Додаток Г Опитувальники для учнів.....	116
Додаток Д Етнокультурне заняття.....	122

ВСТУП

Сучасний стан речей в українській зовнішній і внутрішній політиці яскраво демонструє проблеми, що їх має країна у вихованні майбутнього покоління, і впоратись із цими проблемами можна завдяки компетентісно орієнтованій освіті, коли одна із предметних компетентностей буде забезпечувати формування націєтворного комплексу.

Особливого значення на теренах сучасної освіти набула «Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року», що ґрунтується на компетентісній основі. Стратегічно важливе завдання, яке має бути виконане в процесі реформи загальної середньої освіти, – виховати випускника нової української школи національно-свідомою особистістю, патріотом з активною громадянською позицією, що знає, цінує і пропагує етнокультурний досвід.

Варто зазначити, що в поданому у «Концепції» переліку ключових компетентностей реалізація цього завдання передбачена завдяки увазі до соціальних і громадянських компетентностей, до загальнокультурної грамотності. Однак серед заявлених у Концепції знань, умінь і цінностей (таких, що відповідають зазначеним компетентностям) жодна позиція не відповідає потребі націєтворення.

Ефективним засобом здійснення завдань нової освітньої політики є українознавство як галузь науки, що інтегрує знання з історії, археології, лінгвістики, етнографії, правознавства, релігієзнавства, економіки, етики, естетики, педагогіки, природознавства та інших освітніх дисциплін. Сьогодення вимагає змістовної організації і проведення українознавчої роботи в освітніх закладах, оновлення її змісту, форм і методів.

Особливу роль у формуванні відповідального громадянина України відіграють українознавчі курси, які формують мотивацію до самовідданого служіння своїй Батьківщині, до підвищення її авторитету, до здійснення нових відкриттів і звершень, які б уславили її у світовій спільноті.

Формування етнокультурної компетентності здобувачів початкової освіти потребує особливої уваги, пошуку ефективних і водночас максимально наближених до духовних потреб учнів методів і прийомів навчання. З метою досягнення належного рівня етнокультурної компетентності молодшого школяра у варіативну складову навчальних планів було введено українознавчі курси, подано рекомендації засобами дисциплін українознавчого спрямування сприяти вихованню національно свідомої особистості. Шляхи реалізації цього завдання були конкретизовані у низці державних документів, у шкільних програмах і підручниках.

У «Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді в національній системі освіти України» 2015 р. також визнається, що в основі навчально-виховного процесу лежить національна ідея, вона «відіграє роль об'єднуючого, консолідуючого фактора суспільного розвитку, спрямованого на вироблення життєвої позиції людини»[27].

«Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки» передбачає три вектори реалізації: громадянсько-патріотичне, військово-патріотичне, духовно-моральне виховання. Одним із завдань реалізації Стратегії є «забезпечення змістового наповнення національно-патріотичного виховання на основі формування національно-культурної ідентичності» [48].

Філософське підґрунтя дослідження становлять твори вітчизняних дослідників минулого (Г. Сковороди, І. Франка, П. Юркевича та ін.) і сучасності (Волкова Г., Куєвди В., Маєвської Н. та ін.), присвячені етнічній та етнокультурній специфіці, складникам етнокультурної компетентності (Березюк О., Некрасова А., Семенов О., Уліщенко В., Харітонов М., Ціко І. та ін.).

Психолого-педагогічне підґрунтя становлять джерела, присвячені національно-патріотичному вихованню молоді (Ващенко Г., Грінченко Б., Драгоманов М., Огієнко І., Русова С., Сковорода Г. інші), формуванню в учнів етнокультурних уподобань (Кононенко П., Король О., Лисенко Н., Павлюк С., Присяжна Т., Скульський Р., Стельмахович М., Чабайовська М. та інші).

Аналіз науково-методичної літератури та результати вивчення педагогічного досвіду вчителів міста Кам'янця-Подільського виявили низку таких суперечностей:

– необхідність формувати й розвивати етнокультурну компетентність здобувача початкової освіти і недостатнє напрацювання наукових засад її формування;

– потужний виховний потенціал українознавчих курсів та здебільшого низька мотивація учнів до їх вивчення;

– великий націєтвірний потенціал українознавства та незначна кількість методичних праць, присвячених цій проблемі.

Усунути окреслені суперечності можна за умови розробки, обґрунтування та впровадження педагогічних умов формування етнокультурної компетентності здобувачів початкової освіти засобами українознавчих курсів.

Отже, актуальність означеної проблеми, її недостатня теоретична і практична розробленість зумовили вибір теми магістерського дослідження – **«Формування етнокультурної компетентності здобувачів початкової освіти засобами українознавчих курсів»**.

Тему дипломної роботи затверджено вченою радою педагогічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені І. Огієнка (протокол №14 від 29 жовтня 2019 р.).

Об'єкт дослідження – процес формування етнокультурної компетентності здобувачів початкової освіти.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування етнокультурної компетентності здобувачів початкової освіти засобами українознавчих курсів.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити дієвість педагогічних умов формування етнокультурної компетентності здобувачів початкової освіти засобами українознавчих курсів.

Відповідно до поставленої мети визначено такі **завдання дослідження**:

1.Схарактеризувати понятійно-термінологічний апарат проблеми формування етнокультурної компетентності здобувачів початкової освіти, уточнити суть основних дефініцій.

2.Вивчити психолого-педагогічні засади формування етнокультурної компетентності у дітей молодшого шкільного віку.

3. Конкретизувати критеріальну базу і рівні сформованості етнокультурної компетентності здобувачів початкової освіти.

4. Виявити педагогічні умови формування етнокультурної компетентності здобувачів початкової освіти засобами українознавчих курсів.

5. Здійснити експериментальну перевірку виявлених педагогічних умов формування етнокультурної компетентності здобувачів початкової освіти засобами українознавчих курсів.

Гіпотеза дослідження: процес формування етнокультурної компетентності здобувачів початкової освіти засобами українознавчих курсів відбуватиметься ефективніше за реалізації комплексу педагогічних умов.

Для вирішення поставлених завдань було використано комплекс **методів дослідження:**

- *теоретичних:* аналіз, узагальнення, систематизація філософських, психолого-педагогічних праць вітчизняних і зарубіжних авторів із порушеної проблеми з метою визначення суті основних понять дослідження й обґрунтування педагогічних умов формування етнокультурної компетентності здобувачів початкової освіти;

- *емпіричних:* діагностичні (опитування, бесіди, тестування), праксиметричні (аналіз продуктів навчальної діяльності учнів початкової школи, аналіз передового педагогічного досвіду); педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний і контрольний) для виявлення ефективності реалізації педагогічних умов формування етнокультурної компетентності здобувачів початкової освіти засобами українознавчих курсів;

- *статистичних:* методи математичної статистики для обробки експериментальних даних.

Теоретичне значення дипломної роботи полягає в тому, що:

- виявлено та теоретично обґрунтовано сукупність педагогічних умов формування етнокультурної компетентності здобувачів початкової освіти (створення спеціального етнокультурного освітнього осередку (зони) у класній кімнаті; використання нетрадиційних методів у викладанні українознавчих курсів;

застосування електронних освітніх ресурсів під час проведення занять із українознавства; активізація позаурочної етнокультурної діяльності молодших школярів);

- конкретизовано критерії, показники (когнітивний (знання української етнокультури), емоційно-ціннісний (ставлення до себе, людей, рідного краю, України), поведінковий (прояв етнокультурної поведінки)) та рівні сформованості етнокультурної компетентності здобувачів початкової освіти (високий, середній, початковий), що сприяють позитивній динаміці формування етнокультурної компетентності здобувачів початкової освіти;

- *уточнено* суть понять «етнокультурна компетентність», «українознавчі курси», «формування етнокультурної компетентності здобувачів початкової освіти»;

- *подальшого розвитку* набули форми, методи і засоби формування етнокультурної компетентності здобувачів початкової освіти на заняттях українознавчих курсів за вибором з метою успішного вирішення вищезазначеної проблеми.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що позитивні результати експериментальної перевірки теоретично обґрунтованої та експериментально перевіреної сукупності педагогічних умов формування етнокультурної компетентності здобувачів початкової освіти дають змогу рекомендувати їх до впровадження в освітній процес. Матеріали магістерського дослідження можуть бути використані під час викладання таких дисциплін, як «Методика проведення роботи з народознавства в початковій школі» для студентів педагогічних закладів вищої освіти, у системі підвищення кваліфікації учительських кадрів, проведенні педагогічної практики, написанні курсових робіт.

Апробація результатів дослідження. Основні положення, результати дослідження обговорювалися під час виступів на засіданнях кафедри теорії і методик початкової освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені І. Огієнка (2019-2020, 2020-2021 н. рр.) і 6 конференціях: Регіональна науково-практична конференція «Сучасне освітнє середовище закладу дошкільної освіти як чинник особистісного розвитку дитини» (Кам'янець-Подільський, 19 грудня 2019 р.)

– «Сучасна поезія для дітей як засіб формування етнокультурної компетентності дошкільника»; III Всеукраїнська науково-практична конференція «Роль і місце мистецької педагогіки у формуванні сучасної особистості» (у рамках III всеукраїнського конкурсу «MusicUniFest-2020» (Кам'янець-Подільський, 15-16 лютого 2020 р.) – «Формування етнокультурної компетентності молодших школярів засобами календарно-обрядових пісень»; IV Всеукраїнська науково-практична конференція «Українська та іноземні мови в початкових класах: Актуальні проблеми й інноваційні технології навчання» (Кам'янець-Подільський, 18-19 березня 2020 р.) – «Розвиток здатності використовувати етнокультурні форми мовленнєвого етикету для національного самовияву молодших школярів»; VI Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми наступності дошкільної і початкової освіти» (Кам'янець-Подільський, 16-17 квітня 2020 р.) – «Реалізація наступності в етнокультурному просторі закладів дошкільної та початкової освіти на основі викладання українознавчих курсів за програмами «Українотворець» і «Українознавство» П. Кононенка»; Всеукраїнська науково-практична конференція «Інновації в освітньому процесі: методологія, тенденції, технології» (Ізмаїл, 22 травня 2020 р.) – «Формування етнокультурної компетентності молодших школярів на заняттях курсу українознавства за вибором «Я люблю Україну»»; Наукова конференція студентів і магістрантів за підсумками НДР у 2019-2020 н. р. (Кам'янець-Подільський, 2020 р.) – «Краєзнавчі екскурсії як ефективний засіб формування етнокультурної компетентності молодшого школяра».

Публікації. Основний зміст дипломної роботи відображено у 2 публікаціях:

1) Розвиток здатності використовувати етнокультурні форми мовленнєвого етикету для національного самовияву молодших школярів. Сучасні технології початкової освіти: реалії та перспективи: збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, педагогічний факультет, кафедра теорії та методик початкової освіти / редкол.: Н. В. Бахмат, Н. В. Гудима, О. В. Ковальчук. Київ : Міленіум, 2020. Випуск 2. С. 160-163;

2) Краєзнавчі екскурсії як ефективний засіб формування етнокультурної компетентності молодшого школяра. Збірник наукових праць студентів і

магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка ; педагогічний факультет ; [відпов. секр. Н. В. Бахмат]. Київ : Міленіум, 2020. Випуск XVI. С. 298-300.

Структура дипломної роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, семи підрозділів, висновків, списку використаних джерел (74 найменування) і додатків.

ВИСНОВКИ

1. У дослідженні уточнено сутність поняття «етнокультурна компетентність здобувача початкової освіти», яку потрактовано як особистісне надбання здобувачів початкової освіти знати, розуміти, аналізувати й популяризувати явища української культури, шанобливо ставитися до національних та інокультурних цінностей. Встановлено, що українська етнокультура – це сукупність матеріальних і духовних досягнень етносу нації – українців з тими історичними запозиченнями, що перейшли від інших етносів, які проживають на території України і вважають себе українцями; формування етнокультурної компетентності здобувачів початкової освіти – це цілеспрямований і систематично здійснюваний педагогічний процес оволодіння молодшими школярами етнокультурним досвідом, результатом якого є їх здатність використовувати етнокультурні знання в навчальній діяльності та в житті; шанобливе ставлення до національних цінностей та їх популяризація.

2. Аналіз програм чинних українознавчих курсів за вибором для закладів загальної середньої освіти виявив їхні значні можливості у формуванні етнокультурної компетентності здобувачів початкової освіти. Системне та послідовне використання вищеназваних курсів у освітній діяльності ЗЗСО забезпечить виховання відповідальних громадян, емоційно-ціннісне ставлення до національної спадщини, збагачення культурного потенціалу українського народу, сталий розвиток України.

3. Віковим надбанням сучасного молодшого школяра є розвиток у нього нового ступеня самоусвідомлення в суспільстві, соціально відповідального самовизначення. Індивідуалізація здобувача початкової освіти виступає сенситивною основою для формуванню у нього етнокультурної компетентності.

4. Теоретично обґрунтовано структурні компоненти етнокультурної компетентності здобувача початкової освіти (когнітивний, емоційно-ціннісний, поведінковий) і відповідні їм критерії: сформованості знань української етнокультури із показниками – знання родоводу, знання про малу та велику

Батьківщину, розуміння елементарних понять змісту української етнокультури; емоційно-ціннісного сприйняття рідного краю, держави, ознак нації з показниками – патріотичні почуття до малої Батьківщини, ціннісні орієнтації молодших школярів, ставлення до себе, людей, рідного краю, України; прояву етнокультурної поведінки із показниками – прагнення та мотиви до вивчення власної етнокультури, активність у суспільно корисній праці, культуротворчій діяльності, прояв власних етнічних рис у діях і вчинках.

Означені критерії є взаємопов'язаними і взаємозумовленими. За результатами констатувального етапу експерименту здійснено кількісний та якісний аналіз сформованості компонентів і загального рівня сформованості етнокультурної компетентності здобувача початкової освіти, який залежно від досягнутих результатів може бути високим, середнім та початковим.

Кількісні дані констатувального етапу експерименту підтвердили переважання середнього і початкового рівнів сформованості етнокультурної компетентності в експериментальній та контрольній групах. Високого рівня сформованості всіх компонентів етнокультурної компетентності в їх єдності і взаємозв'язку досягли 9,5 % учнів експериментальної групи та 10,4 % – контрольної. На середньому рівні патріотичної вихованості перебували 54,8% молодших школярів експериментальної групи та 57 % – контрольної. Початковий рівень сформованості етнокультурної компетентності виявлено у 35,6% дітей експериментальної групи та 32,6% – контрольної. Результати дослідження підтвердили правильність припущення про те, що необхідно забезпечити реалізацію певних педагогічних умов, щоб процес формування етнокультурної компетентності здобувача початкової освіти засобами українознавчих курсів був ефективним.

5. Педагогічними умовами ефективного перебігу процесу формування етнокультурної компетентності здобувачів початкової освіти засобами українознавчих курсів визначено: створення спеціального етнокультурного освітнього осередку (зони) у класній кімнаті; використання нетрадиційних методів у викладанні українознавчих курсів; застосування електронних освітніх ресурсів під

час проведення занять із українознавства; активізація позаурочної етнокультурної діяльності молодших школярів.

6. Експериментально перевірено ефективність запропонованих педагогічних умов формування етнокультурної компетентності здобувача початкової освіти. Упровадження у освітню та позаурочну діяльність з викладання курсів українознавчого спрямування форм (українознавчі конкурси «Соняшник», «Патріот») і нетрадиційних, дослідницьких, наочних методів, аудіовізуальних засобів забезпечило позитивні зрушення у процесі формування етнокультурної компетентності здобувачів початкової освіти, що підтверджено результатами формувального експерименту.

7. Аналіз результатів контрольного експерименту підтвердив ефективність проведеної дослідно-експериментально роботи з формування етнокультурної компетентності здобувачів початкової освіти засобами українознавчих курсів. Про це свідчить стійка динаміка показників і загального рівня етнокультурної компетентності учнів, залучених до експериментальної роботи. Кількісні показники високого рівня сформованості етнокультурної компетентності молодших школярів експериментальної групи на контрольному етапі дослідження значно перевищують показники контрольних груп та відповідні показники, здобуті під час констатувального етапу дослідження. Відзначено суттєві відмінності на високому рівні значущості між показниками сформованості етнокультурної компетентності експериментальної групи на констатувальному і контрольному етапах. На противагу цьому вірогідних відмінностей між показниками контрольного та констатувального зрізів у контрольних групах не зафіксовано. Усе це підтверджує, що запропонований комплекс педагогічних умов формування етнокультурної компетентності здобувачів початкової освіти засобами українознавчих курсів забезпечує гармонійність та педагогічну виваженість освітнього процесу на теоретичному і методичному рівнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Березюк О. С. Методичні засади формування етнокультурної компетентності особистості. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/osdys_2015_3_4 (дата звернення : 15.12.2019).
2. Березюк О. С. Науково-методичні основи формування етнокультурної компетентності особистості. URL : <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/25224> (дата звернення : 15.12.2019).
3. Березюк О. С. Педагогічні засади формування етнокультурної компетентності особистості. Тенденції модернізації національних освітніх систем: збірник наукових праць / за ред. О. С. Березюк, О. М. Власенко. Житомир: вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 242 с.
4. Бех І. Д. Виховання особистості : підручник / І. Д. Бех. К. : Либідь, 2008. 848 с.
5. Бусел, В.Т., 2005. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 170000. Ірпінь : ВТФ "Перун". с. 1295.
6. Ващенко Григорій. Виховний ідеал : підручник для педагогів, виховників, молоді і батьків. Видання третє. Полтава : ред. газ. «Полтавський вісник», 1994. 191 с.
7. Выготский Л. С. Педология подростка : В 6-ти томах / под ред. Д. Эльконина. Москва : Педагогика, 1984. Т. 4. 432 с.
8. Вікова психологія / За ред. Г. С. Костюка. Київ : Радянська школа, 1976. 270 с.
9. Волкова Н. П. Педагогіка : Посібник для студентів вищих навчальних закладів. К. : Видавничий центр «Академія», 2003. 576 с., с. 271
10. Волков Г. Н. Этнопедагогика : учеб. для студ. сред. и высш. пед. учеб. заведений. Москва : Издательский центр «Академия», 1999. 168 с. URL: <http://pedlib.ru/Books/1/0078/index.shtml> (дата звернення : 18.11.2019).
11. Всеукраїнська гра «Соняшник». URL: <http://gra-sonyashnyk.com.ua/> (дата звернення : 15.01.2019).

12. Всеукраїнський конкурс «Патріот». URL : <https://www.facebook.com/patriot.konkurs/>(дата звернення : 25.01.2019).
13. Грінченко Б. Д. Листи з України Наддніпрянської / Б. Д. Грінченко, М. П. Драгоманов. Діалоги про українську національну справу : Джерела з історії суспільно-політичного руху в Україні IX – поч. XX ст. / упорядник А. Жуковський. Видання за сприяння Фондації імені О. Ольжича НАН України. Київ : [б. в.], 1994. С. 35-146.
14. Драгоманов М. П. Вибрані праці У 3т., 4кн. / редкол. В. П. Андрущенко (голова) та ін. ; упорядкув. та прим. В. Ф. Погребенник. Київ : Знання України, 2006-2007. Т. 1. Кн. 1 : Історія. Педагогіка. Публіцистика. 344 с.
15. Дубасенюк О. Загальнокультурна компетентність: сутність та наукові підходи / Формування загальнокультурної компетенції майбутніх фахівців: збірник наукових праць / за ред. О. С. Березюк, О. М. Власенко. Житомир : вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. 122 с. С. 5-10.
16. Духнович О. В. Твори в 4-х томах / упоряд. М. Ричалка. Братислава-Пряшев : Словацьке педагогічне видавництво, 1967-1989. Т. 2 : Народная педагогия в пользу училищ и учителей сельских. 1967. 736 с.
17. Ергемлідзе М.З. Етнічна та національна самоідентифікація: перспективи національних меншин України. URL: http://otherreferats.allbest.ru/political/00299894_0.html (дата звернення : 03.04.2020).
18. Жижченко В. П. Значення філософії Г. С. Сковороди для формування української національної ідеї ХХІ століття. Грані: Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах. Дніпропетровськ : Дніпропетровський державний університет. Центр соціально-політичних досліджень, 2000. № 3 (11) травень-червень. С. 62-65.
19. Жулинський М. Голгофа українця Володимира Винниченка / Винниченко В. Заповіт борцям за визволення. К. : Криниця, 1991. С. 122-125.
20. Загальноукраїнський дитячий телеканал «ПЛЮСПЛЮС». Мультфільми «Це – наше і це – твоє». URL : <https://plus-plus.tv/1plus1video> (дата звернення : 14.01.2019).

21. Закон України «Про освіту». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017. № 38-39. с. 380. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення : 04.12.2019).
22. Запорожец А. В. Избранные психологические труды : в 2-х т. М. : Педагогика, 1986. Т. 1. Психическое развитие ребенка. 320 с.
23. Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів. Відділ виховної роботи та позашкільної освіти «Українська етніка: народознавство, етнологія та фольклористика». URL : <http://vpo-ano.wixsite.com/etnika> (дата звернення : 20.02.2019).
24. Ковалинський М. Життя Г. Сковороди // Г. Сковорода. *Повне зібрання творів: у 2 т.* К. : Наукова думка, 1973. Т. 2. С. 439-477.
25. Кононенко П.П., Присяжна Т.М. Українознавство. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 1-4 класи. К.: Українське агентство інформації та друку «РАДА», 2008. 48 с.
26. Консультування сім'ї: методичні поради для консультування батьків / за ред. В. Г. Постового. Ч. 2. К. : УДЦССМ, 2003. 303 с.
27. Концепція національного виховання дітей і молоді в національній системі освіти України. URL: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154/ (дата звернення : 22.03.2020).
28. Концепція Нової української школи. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення : 22.03.2020).
29. Король О. В. Методика викладання українського народознавства в школі: Навчально-методичний пос. Київ : ІЗМН, 1998. 368 с.
30. Крысько В. Этническая психология: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. М. : Издательский центр «Академия», 2002. 320с. URL : http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/krusko/06.php (дата звернення : 25.02.2020).
31. Крутенко О. В. Формування загальнокультурної компетентності учнів загальноосвітнього навчального закладу відповідно до вимог нових державних

освітніх стандартів. Загальнокультурна компетентність : науково-методичний посібник. Черкаси : ЧОПОПП, 2014. 68 с.

32. Куєвда В. Міфологічні джерела української етнокультурної моделі: психологічний аспект: монографія. Донецьк : Український культурологічний центр, Донецьке відділення НТШ, 2007. 264 с.

33. Леонтьев А.Н. Образ мира / А. Н Леонтьев. Избр. психолог. произведения. М. : Педагогика, 1983, с. 251-261. URL: ozrp-students.narod.ru/op_seminar/t8-9_0809k1_leont.doc

34. Лисенко Н. Пріоритети етнопедагогічної діяльності педагога ДНЗ у сучасному інформаційно-креативному просторі. URL : [irbis-nbuv.gov.ua > cgi-bin > irbis_nbuv > cgiirbis_64](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64) (дата звернення : 04.05.2020).

35. Лісовий О. В. Соціокультурна самоідентифікація особистості : автореф. дис. ... канд. філос. наук : К. : Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. 2012. 23 с.

36. Максименко С. Д. Генезис существования личности. К. : КММ, 2006. 240 с.

37. Маєвська Н. А. Психологічні ознаки культури українців на сучасному етапі розвитку суспільства : дис. ... кандидата психол. наук : 19.00.01. Х., 2003. 185 с.

38. Мельник С. А. Інтегрований урок як засіб формування загальнокультурної компетентності учнів основної школи : дис. канд. пед. наук : 13.00.09. Харків, 2010. 226 с.

39. Огієнко Іван. Наука про родинномовні обов'язки : Рідномовний катехізис для вчителів, робітників пера, духовенства, адвокатів, учнів і широкого громадянства. Факс. вид. К. : АТ «Обереги», 1994. 72 с.

40. Павлюк С. П. Програма курсу «Українське народознавство. 1-11 класи». URL : <http://shkola.ostriv.in.ua/publication/code-15FFFC2A78A194/list-BD57D40B> (дата звернення : 25.04.2020).

41. Положення про електронні освітні ресурси [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1695-12> (дата звернення 25.03.2020).

42. Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя» від 18 грудня 2006 року. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_975 (дата звернення : 15.12.2019).
43. Рокич М. Методика «Ціннісні орієнтації». URL : dip-psi.ru metodika-m-rokicha-tsennostnyye-oriyentatsii (дата звернення : 11.02.2019).
44. Русова С. Суспільні питання виховання. Життя і знання. 1929. Ч.6 (18). С. 161-163.
45. Семенов О. М. Етнокультурна компетентність особистості в реаліях сьогодення: аксіологічні виміри. Українська література. 2013. №3. С.15-18.
46. Скульський Р. П., Стельмахович М. Г. Методика викладання народознавства в школі: Пос. / За ред. проф. Скульського. Івано-Франківськ: Наук.-метод. центр «Українська етнопедagogіка і народознавство» АПН України і Прикарпатського університету ім. В. Стефаника, 1995. 178 с.
47. Смірнова О. Загальнокультурна компетентність: проблема визначення, структура дослідження. Формування загальнокультурної компетенції майбутніх фахівців : збірник наукових праць / за ред. О. С. Березюк, О. М. Власенко. Житомир : вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. С. 67-70.
48. Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки. URL: http://kntu.net.ua/index.php/kaf_design/content/download/.pdf (дата звернення : 28.12.2019).
49. Сухомлинський В. А. Вибрані твори : у 5 т. К. : Рад. школа, 1977. Т. 5. Статті. 639 с.
50. Сковорода Г. Твори : У 2 т. К.: АТ «Обереги», 1994. Т. 2: Трактати. Діалоги. Притчі. Переклади. Листи. 480 с.
51. Сластенин В. А., Исаев И. Ф., Мищенко А. И., Шиянов Е. Н. Педагогика : учеб. пособие. М. : Школа-Пресс, 1998. 512 с.
52. Стрельбицька С. М. Особливості формування етнокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників в умовах глобалізації. *Наука і освіта*. №3. 2014. С. 161-163

53. Ти моргнути не встигнеш, як центеніали захоплять світ! Все, що потрібно знати про покоління Z. URL: <https://ukr.media/science/323631/> (дата звернення : 18.02.2020).
54. Українське народознавство : Навч. посіб. / За ред. С. П. Павлюка; Передмова М. Г. Жулинського. 3 вид., випр. К. : Знання, 2006. 568 с.
55. Уліщенко В.В. Формування етнокультурної компетентності на уроках української літератури. URL : http://www.vmurol.com.ua/upload/publikatsii/nauka/2017/Formuv_etnocult_kompetentnosti_2011_3_28.pdf
56. Ушинський К. Д. Про народність у громадському вихованні. Вибрані педагогічні твори : у 2 т. К. 1983. Т.1: Теоретичні проблеми педагогіки. 103 с.
57. Франко І. Я. Одвертий лист до Галицької української молодіжі / І. Я. Франко. Зібрання творів у 50 т. Т. 45. К. : Знання, 1986. 574 с.
58. Харитонов М.Г. Теория и практика этнопедагогической подготовки учителя начальных классов национальной школы : автореф. дисс. д-ра пед.наук. М. : МПГУ, 1999. 32 с.
59. Ціко І. Г. Формування етнокультурної компетентності учнів 5-7 класів у процесі вивчення зарубіжної літератури : дис. канд. пед. наук : 13.00.02 К. 2016. 310 с.
60. Чабайовська М. І., Омельченко Н. М., Кальчук М. І. Програма курсу українознавства за вибором «Я люблю Україну» (1-4 класи) / М. І.Чабайовська, Н. М.Омельченко, М. І. Кальчук // Початкова школа. – 2016. – № 9. – С.39-48.
61. Чабайовська М.І., Омельченко Н.М., Синільник В.В. Я люблю Україну : інтегрований посібник-зошит для учнів 2-го класу. – Тернопіль: Астон, 2016. – 108 с.
62. Чабайовська М.І., Омельченко Н.М., Синільник В.В. Я люблю Україну : інтегрований посібник-зошит для учнів 3-го класу. – Тернопіль: Астон, 2017. – 112 с.

63. Чабайовська М.І., Омельченко Н.М., Синільник В.В. Я люблю Україну: інтегрований посібник-зошит з українознавства для 1 класу. Частина 1. – Тернопіль : Астон, 2018. – 44 с.
64. Чабайовська М.І., Омельченко Н.М., Синільник В.В. Я люблю Україну: інтегрований посібник-зошит з українознавства для 1 класу. Частина 2. – Тернопіль : Астон, 2018. – 44 с.
65. Чабайовська М.І., Омельченко Н.М., Синільник В.В. Я люблю Україну: інтегрований посібник-зошит з українознавства для 4 класу. - Тернопіль : Астон, 2018. – 44 с.
66. Черепанова С. О. Філософія народознавства : навч. посіб. / Світлана Олександрівна Черепанова. – К. : Знання, 2008. – 460 с.
67. Шекера Н. Формування загальнокультурної компетентності засобами зарубіжної літератури. Молодь і ринок. 2011. №3 (74). С. 155-158.
68. Юркевич П. Д. Вибране. Бібліотека часопису «Філософська і соціо- логічна думка», серія «Українські мислителі» / переклад з рос. В. П. Недашківського; упорядкування, передмова й примітки А. Г. Тихолаза. Київ : Абрис, 1993. 416 с.
69. Я люблю Україну. 2 клас : методичний посібник для вчителя / авт.-упор.: Чабайовська М.І., Омельченко Н.М., Синільник В.В. – Тернопіль : Астон, 2016. – 140 с.
70. Я люблю Україну. 3 клас : методичний посібник для вчителя / авт.-упор.: Чабайовська М.І., Омельченко Н.М., Синільник В.В. – Тернопіль : Астон, 2017. – 152 с.
71. Я люблю Україну. 4 клас : методичний посібник для вчителя / авт.-упор.: Чабайовська М.І., Омельченко Н.М., Синільник В.В. – Тернопіль : Астон, 2018. – 184 с.
72. Як використовувати народознавство в школі : Посіб. для вчителів, вихователів, студ. пед. навч. закл. / [Скульський Р.П., Литвин-Кіндратюк С.Д., Кіндратюк Б.Д. та ін.]; За ред. Р.П.Скульського; АПН України. Прикарпат. ун-т ім. В.Стефаника, Наук.-метод. центр «Укр. етнопедагогіка і народознавство» – Івано-Франківськ, 2000. 368 с.

73. Яковлева М. Зміст та структура загальнокультурної компетентності у сучасних дослідженнях при викладанні іноземної мови у вищих юридичних навчальних закладах. Наукові записки Серія: Педагогічні науки. Випуск 121(І). С. 181-186. URL: [file:///C:/Users/vvuli/Downloads/Nz_p_2013_121\(1\)__44.pdf](file:///C:/Users/vvuli/Downloads/Nz_p_2013_121(1)__44.pdf) (дата звернення : 10.04.2020).

74. Ярош А. Загальнокультурна компетентність: проблеми, досвід, перспективи Формування загальнокультурної компетенції майбутніх фахівців : збірник наукових праць / за ред. О. С. Березюк, О. М. Власенко. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. 122 с. С.59-64.